halve, dat elk volk er een hoofdgod op na hield en aan dezen god zijn hoogste vereering wijdde, maar boven en behalve aan dezen hoofdgod nog aan tal van bijgoden zijn offerande opdroeg, en dat hij alle deze goden 't zij voor den handel, 't zij voor de kunst, 't zij voor den krijg vereerde. Nu werd in naam aan Israël dezelfde tweeslachtigheid in zake de Goddelijke vereering opgedrongen. Men nam aan en gaf toe, dat ook Israël een hoofd-God had, en die hoofd-God was dan Jehova; maar naast dezen Jehova als hoofd-God, achtte men nu dat Israël ook zijn bij-Goden had. Een God voor den oorlog, een God voor den vrede, een God voor den landbouw een God voor, de visscherij, en voor wat niet al, en dat nu Israël in zooverre met de overige volken gelijkstond, vooreerst door de aanbidding van zijn hoofd-God, t.w. Jehova, doch dan met Moloch en andere afgoden als bij-goden er bij.

Tegen deze geheele voorstelling kwam nu Israël in zijn Tabernakel en in zijn Tempel op. Israël kantte zich tegen alle Veelgodendom aan. Het wist wel, dat de omliggende volken ook op hun wijze in Godsvereering overvloedig waren, doch dan steeds in dien zin, dat ze naar den roep hunner vaderen hun hoofdvereering op één bepaalden god saamtrokken, en aan dezen de hoofdoffe rande van het nationale leven opdroegen, maar dan toch altoos zoo, dat elk volk voor zijn verschillende bedrijven en hoofdplaatsen er nog andere goden bij op na hield, die, al naar het geviel, voor enkele groepen van inwoners niet alleen met den hoofdgod gelijk stonden, maar ter plaatse zelfs boven den hoofdgod vereerd werden. Waar nu deze volken met elkaar in nauwere aanraking kwamen, uitte zich over en weder de zucht om door hun goden invloed op elkanders vorsten en krijgsoversten uit te oefenen. Men drong er dan op aan, om op de goden van het volk, waarmee men in oorlog zou geraken, sterken invloed uit te oefenen, en zoo ontvingen dan de goden der bedreigde volken offerande en aanbidding van het volk dat hen aanviel.

Gevolg hiervan was, dat men onder de heidenen de Joden als godsdienstig op hun wijs beschouwde, en zoo er op aandrong om hen voor Jehova te doen bukken; doch dan ook omgekeerd om aan de afgoden dezer volken eere te bewijzen. Men noemde ze dan geen afgoden, doch gewoon-weg *goden*, en zoo ontstond vanzelf de indruk, alsof alle goden en godinnen op de vereering en aanbidding van schier alle volken rekenen konden, en dat het veel-godendom, met bepaalde voorkeur voor één hoofdgod, wet en regel onder alle volken van Azië zou zijn. Die andere volken konden het zich dan ook niet anders voorstellen, of ook Israël nam van beeler harte aan dit Veelgodendom deel. Ook Israel, zoo stelde men 't zich voor, had één hoofdgod en die hoofdgod was dan Jehovah, doch behalve Jehovah, genoten ook tal van andere goden de godsdienstige vereering van het Israelitische volk. En juist hiertegen nu komt Jacob, in wat bij zijn volk op 't harte bond, met heiligen ernst in verzet, en roept 't daarom uit: »De God Israels is God!« Israel heeft niet maar een eigen God, maar de God van Israel is de eenige waarachtige God, die metterdaad God is. Wie behalve Jehovah goddelijke vereering ontvangt, ontvangt die goddelijke vereering ten eenenmale valschelijk. Immers alleen en eenigijk is de God van Israel waarachtiglijk God. De god van Babylon, de god van Assyrië, de god van Perzië, ze mogen goden heeten, doch ze zijn het niet, en alleen bij Israël gaat de heilige regel door, dat de God van Israel metterdaad en in der waarheid God is.

Scherp doorgevoerd was echter deze tegenstelling ook in het Israelitisch spraakgebruik nog niet. Het Veelgodendom leidt er vanzelf toe, dat men aanvankelijk ook in de goden, waarvoor de naburige volken zich buigen, op hun manier wezens van aanbidding eert. Men weet dan en spreekt het uit, dat deze voorwerpen der aanbidding van andere volken geen goden zijn waarvoor men zelf zou nederknielen, aan wie men zelf zijn offerande zou opdragen, en die men zelf als voorwerpen der aanbidding zou begroeten. Maar, al meed men de eigenlijke offerande of aanbidding, men zag dan toch als voor oogen, hoe de Heidenen in hun tempels en op hun rijk versierde altaren aan deze vele goden eer bewezen, en hoe ze dit van harte en vaak met oprechte toewijding deden. Zoo zag men voor oogen, hoe in zulk een tempeldienst niet af werd gegaan op een verzinning, maar dat met toewijding de offers werden gebracht, en dat deze heidensche volken zich hieraan overgaven met soortgelijke toewijding als waarmee Israel in den Tabernakel nederknielde. Men kon onder geen andere gewaarwording geraken, dan dat hetgeen deze Heidenen in hun prachttempels deden, wel een vergissing was, maar toch uitging van soortgelijken drang, als waarmede Israel in zijn Tempel te Jerusalem zijn gebeden opdroeg. Hieruit nu is het te verklaren, dat beide, én wat Israel op Sion deed, én wat de Babyloniërs hun afgoden als eere bewezen, beide van één soort was, beide uitging van 'tzelfde beginsel, en in zijn verschil niet anders te verklaren was, dan uit de neiging die allerwegen opkwam, om het Monotheïsme, dat met Noach opnieuw de wereld inging, alzijdig in te kleeden. Denk aan den Mariadienst!

Vergis u dus nimmer door u in te beelden, dat het Heidensche Veelgodendom een puur verzonnen spel was. Geheel het Heidendom was niet anders dan een vervalsching en ontaarding van de aanbidding, die van Noach uit de wereld inging, en hieruit alleen laat het zich dan ook verklaren, dat zich in het Oude Testament gedurig verschijnselen voordoen, die u doen zien hoe het Monotheïsme van Noach eerst allengs en als van zelf in het veelgodendom ontaard is, en hoe daarna eerst in Israel het volk optrad, dat de hooge roeping ontving, om onder terugdringing van die religievervalsching, de aanbidding van den eenigen waren God eerst in Israel te doen gelukken, en straks uit Israel de wereld te doen indringen. Hiervoor nu was het eerste eisch, dat Israel zich steeds meer van de aloude aanbidding, die in Polytheïsme verliep, zou losmaken, om alzus den eenig waarachtigen God tot uitsluitend voorwerp van aanbidding te doen worden. Dit was dan ook met Abraham in Israel doorgedrongen. Van uit Abraham had dit Monotheïsme zich in Jacob voortgeplant, en zoo was het reeds in Jacobs dagen tot de klare, heldere tegenstelling gekomen, dat Jehova niet alleen de hoogste God, maar het *eenige* voorwerp van aanbidding voor *alle* volken moest worden. En dit nu is het wat Jacob hier zoo krachtig en in zoo aangrijpende taal uitspreekt. Alleen Israel knielt slechts voor één God, en die God voor wien Israel nederknielt, die is de waarachtige en de alleen te aanbidden God.

Dr. A. K.

Amsterdam, 3 Juni 1920.

Tegen den voorgeslagen weg om onze Belijdenisschriften zelf onveranderd te laten, maar daaraan een nadere verklaring toe te voegen, die gericht is tegen de dwalingen van onzen tijd of op enkele punten een aanvulling geeft van hetgeen in onze Belijdenis ontbreekt, hebben we dus geen bezwaar. Er zijn metterdaad practische gronden, die voor dit voorstel pleiten. Het voorbeeld der Dordtsche Synode toont, hoe de Kerk ook op deze wijze haar dogmatische roeping vervullen kan. En Dr. A. Kuyper heeft, toen de revisie der symbolen bij de Kerken in Noord-Amerika aan de orde kwam, in zijn Calvinisme en Revisie dit als den meest gewenschten vorm aangeprezen, ook al achtte hij destijds, dat het oogenblik voor onze Nederlandsche Kerken om tot zulk een aanvulling over te gaan, nog niet was gekomen. Het is echter wel gebleken uit de artikelen, die later van dezelfde hand in de *Standaard* verschenen zijn, dat hij wat de opportuniteit van zulk een aanvulling betrof, van gevoelen veranderd was. Want in deze artikelen werd juist als plicht en roeping aan onze Kerken voorgehouden om de Confessie uit te breiden met het oog op de vraagstukken, die in onzen tijd zijn opgekomen.

Ongetwijfeld zal het wenschelijk zijn, dat de Synode, wanneer zij dezen arbeid ter hand neemt, daarbij niet alleen handelt, maar ook het oordeel inwint van de andere Gereformeerde Kerken, voorzoover deze nog de aloude Gereformeerde belijdenis handhaven. In een zoo ernstig en gewichtig vraagstuk behooren onze Kerken niet alleen te handelen, maar dient de band, die alle Gereformeerde Kerken saambindt, uit te komen. Niet alleen de Synode van Dordt heeft aldus gehandeld, toen de nadere verklaring in zake de predestinatie tegenover de Remonstranten moest worden vastgesteld en daarbij de hulp ingeroepen van theologen uit de verschillende Kerken in Europa, maar ook op de Synode te Westminster, heeft men, gelijk Dr. A. Kuyper het uitdrukte, de onmogelijkheid gevoeld om ten finale voort te procedeeren zonder dat het oordeel der buitenlandsche Kerken gehoord was. »Men mocht zich, geeft Dr. Kuyper als grond aan, niet van de Gereformeerde Kerk van Christus, die over heel de aarde verspreid was, afscheiden, en omgekeerd zou eerst de adhaesie van alle deze Kerken het zegel op het ondernomen werk drukken".

Dat een groot deel dezer Gereformeerde Kerken met het schreiendst ongeloof in eigen boezem te kampen hebben en in hunne Synodale organisaties meestal onbekwaam zijn om over de formuleering van de Waarheid Gods als orgaan van de stemme Christi te worden gehoord, gelijk de schrijver er aan toevoegt, is volkomen juist en geldt helaas ook thans nog, althans wat het vasteland van Europa aangaat. Noch in Frankrijk noch in Zwitserland noch in Duitschland is meer een Gereformeerde Kerk te vinden, die genoegzame waarborgen aanbiedt, om ook haar oordeel te vragen. Een gemeenschappelijk oordeel van alle Gereformeerde Kerken, zooals op den Synode van Dordt verkregen werd, is dan ook thans niet meer mogelijk. Maar hoe betreurenswaardig dit feit ook moge zijn, we hebben toch telkens op onze Synodes afgevaardigden gehad van Gereformeerde Kerken uit het buitenland, die de Gereformeerde belijdenis onverzwakt wenschten te handhaven. En met deze Kerken zou over dit vraagstuk in correspondentie kunnen worden getreden. Zelfs zou dit tot een versterking kunnen leiding van den band, die deze Gereformeerden met ons verbindt.

Een geopende deur.

De machtige omkeer in de staatkundige verhoudingen, die ten gevolge van den oorlog heeft plaats gevonden in de landen, die vroeger tot Oostenrijk-Hongarije behoorden, heeft ook voor het kerkelijk leven aldaar niet geringe beteekenis gehad.

Wat Hongarije betreft, weten onze lezers hoe daar, reeds voor den oorlog, in de aloude Gereformeerde Kerken het Calvinisme weer begon op te bloeien. Vooral echter door de hulp, die Nederland eerst in den vorm van een ambulance en daarna door de verzorging van de kinderen aan Hongarije bewees, is de band tusschen Nederland en Hongarije nog versterkt geworden. Er is een sympathie en warme genegenheid over en weer ontstaan, die ook voor de toekomst veel belooft. De leiders dezer Calvinistische beweging zoeken dan ook sterke aansluiting bij de Calvinisten in Nederland en willen niets liever dan een dankbaar gebruik maken van hetgeen het Calvinisme in ons vaderland èn door geschriften èn door de kerkelijke organisatie èn door de politieke actie als voorbeeld hun biedt.

Maar Hongarije is niet het eenige land in de vroegere Oostenrijksche monarchie waar nog Gereformeerde Kerken waren overgebleven. Hetzelfde is evenzeer het geval in Boheme en in Oostenrijk zelf.

In Boheme leefde onder druk en vervolging nog altoos voort de oude Hussietische Kerk, die steeds gemeenschap met de Gereformeerde Kerk heeft gezocht en zelfs een gezantschap zond naar Genève, om de overeenstemming des geloofs met Calvijn te betuigen. De belijdenis dezer Kerken draagt dan ook een beslist Gereformeerd karakter. In later tijd moge deze band met de Gereformeerde Kerk verslapt zijn, maar thans schijnt ook deze Kerk, nu Boheme een zelfstandige staat is geworden en deze Kerk zich ook vrijer ontwikkelen kan, weer de gemeenschap met de andere Gereformeerde Kerken te zoeken. Een afgevaardigde dezer Kerk bezocht dezer dagen ons vaderland en drukte zeer bepaald den wensch uit, dat onze Kerken met deze Kerk in nadere correspondentie zouden treden.

En ook in Oostenrijk zelf, al is de reformatorische beweging hier wel 't meest onderdrukt geworden, werd toch nog altoos een overblijfsel der Gereformeerde Kerken gevonden. Deze Gereformeerde Kerk in Oostenrijk loopt echter door de verdeeling van het vroegere grondgebied groot gevaar; het reeds zoo kleine getal van de tot haar behoorende gemeenten werd daardoor nog meer gesmaldeeld. Van een nauwere aansluiting van dit overblijfsel bij de Gereformeerde Kerk in Boheme schijnt wegens de nationale onbeperktheid tusschen de Czechen en Duitschland geen sprake te wezen. Zal ook deze Kerk in den strijd niet ondergaan, dan moet haar hulp geboden worden. En ook hier is het oog op Nederland geslagen, omdat men weet, dat de Gereformeerde Kerk in ons land nog het krachtigst voortleeft en het trouwst is aan de Belijdenis.

Zoo is er dan metterdaad een geopende deur voor onze Kerken geschonken. Ze kunnen aan deze Kerken niet alleen materieelen steun bieden, maar ook invloed op deze Kerken uitoefenen, om het Gereformeerde element te versterken.

In hoeverre onze Generale Synode reeds thans er toe zal kunnen overgaan met deze Kerken in nadere correspondentie te treden in een vraagstuk, dat aan de prudentie der Synode moet worden overgelaten.

Maar de deputaten van de buitenlandsche Kerken zullen wel doen met op deze beweging acht te geven, en reeds nu zoodanige informatie in te winnen, dat de weg gebaand wordt voor de Synode om over dit vraagstuk een oordeel te vellen.

Inaugureele oratie van Prof. Dr. G. Ch. Aalders.

De nieuw benoemde hoogleeraar aan de Vrije Universiteit, Dr. G. Ch. Aalders, wien het onderwijs in de Oud-Testamentische vakken en de Ambtelijke vakken is opgedragen, heeft j.l. Vrijdag 28 Mei zijn ambt aanvaard met het uitspreken eener inaugureele oratie. Zooals te verwachten was, heeft hij 't onderwerp dezer oratie ontleend aan die vakken, die hem 't naast aan 't hart liggen en waarop hij dusver 't meest zich bewogen had, nl. de Oud-Testamentische vakken. Onder den titel: *Tijkentering in de Oud-Testamentische wetenschap* gaf hij een overzicht van de eigenaardige kentering van gevoelens, die ten opzichte van het Oude Testament thans bij de meest bekende beoefenaren dezer wetenschap zich voordoet.

Van deze rede, die met bekwamen spoed bij den uitgever J. H. Kok het licht zag, geven we den korten inhoud uit het persverslag hier weer:

In de werkzaamheden der geestelijke factoren in het leven der menschheid is een soortgelijk verschijnsel op te merken als in het wassen en vallen van het water bij vloed en ebbe. Dit geldt ook van de wetenschap. En op het engere gebied van de Oud-Testamentische wetenschap doet zich dat verschijnsel thans juist in bizondere mate gevoelen; we staan voor eene kentering van het tij.

Er is in die wetenschap eene toonaangevende richting, welke in haren aanvang teruggaat tot ongeveer het midden der 18e eeuw, en na eene ontwikkeling, die een bestendigen zegetocht geleek, tot een ware alleenheerschappij gekomen was. Deze richting wordt veelal gekarakteriseerd als de „kritische", al of niet in verbinding met „litterarisch" of „historisch" maar waarbij toch het „krittische" den hoofdnadruk heeft. Dit geschiedt met betrekkelijk recht, — indien men namelijk maar niet iedere andere richting voor kritiekloos houdt, — aangezien in deze richting de kritiek een heerschende plaats inneemt. Immers zij kenmerkt zich zoowel door een uitermate negativistisch standpunt tegenover alle traditie, als door eene neiging tot speculatieve constructie, waarbij ruimschoots van vernuftige combinatie en fantasie wordt gebruik gemaakt.

Doch nu doet zich in de laatste jaren het verschijnsel voor, dat bij een aantal geleerden, die methodisch en principieel niet à priori tegenover deze richting staan, gelijktijdig op tal van punten eene gewijzigde beschouwing naar voren treedt, die weder meer nadert tot de traditie en afwijkt van de ontworpen speculatieve constructie der heerschende school. Dit verschijnsel mag gequalificeerd worden als een kentering van het tij.

Dit kan nader worden aangetoond ten aanzien van drie groepen van vraagstukken waarin de problemen des O. T. te onderscheiden zijn: die welke betrekking hebben op den religieuzen inhoud, op de historische gegevens en op het litterarisch ontstaan van het O. T. Uit elk van die drie groepen worden daartoe een aantal voorbeelden gegeven.

Wat den religieuzen inhoud des O. T. betreft, heeft de toonaangevende richting in plaats van de Schriftuurlijke voorstelling geschoven het beeld eener ontwikkeling van Israels godsdienst uit den primitieven vorm van animisme of geestengeloof tot het ethische monotheïsme der profeten. Nieuwer onderzoek heeft echter geleerd, dat de leer der revolutie op het verschijnsel der religie in het algemeen niet van toepassing is, en dat de hoogte der cultuur rondom Israel bij den aanvang zijner volkshistorie het aannemen van primitieve religieuze voorstellingen uitsluit. Daarom wordt de religieuze beteekenis van Mozes weer veel hooger aangeslagen, zelfs een deel van de Pentateuchale wetgeving (met name Dekaloog en Verbondsboek) weder aan hem toegekend, en geen wezensverschil tusschen de religie van Mozes en de profeten meer aangenomen. De periode der Richteren wordt weer beschouwd als een tijdperk van verval, waaruit de profeten Israël tot de oude paden terugroepen. Door een enkele als Eerdmans wordt zelfs rondweg de kritische omkeering der volgorde van wet en profeten verworpen en de aloude volgorde in eere hersteld.

De profeten zelf konden over het algemeen den toets van de kritiek der toonaangevende richting beter doorstaan. Alleen werd hun zelfgetuigenis dat zij het woord Gods spraken, in twijfel getrokken en hun de gave der voorzegging ontzegd. Doch ook hierin is verandering gekomen: men stemt toe, dat de profeten bizondere ervaringen hadden die hen tot hun zelfgetuigenis brachten en tracht dit psychologisch te verstaan; en men erkent hun vermogen om zekere toekomende gebeurtenissen vooruit te zien.

Ook de religieuze inhoud van de Psalmen stond volgens de heerschende richting te hoog voor de religieuze ontwikkeling van Israël in den tijd waarin ze heeten te zijn ontstaan. Alle Psalmen werden geplaatst ná de Babylonische ballingschap, zeer vele eerst in den Makkabeeschen tijd. Doch thans wordt weer een groot aantal Psalmen geplaatst vóór de ballingschap, zelfs worden er weer aan David toegekend; en bij sommigen wordt het nu weer ernstig betwijfeld of er wel Psalmen in zoo laten tijd als die der Makkabeën te stellen zijn.

Op het terrein der historie had de toonaangevende richting alles wat omtrent de aartsvaders en de geschiedenis van Jozef wordt medegedeeld, voor ongeloofwaardig verklaard. De historie begon eigenlijk eerst bij den tocht van alle of eenige stammen Israëls naar Egypte, waar de verdrukking en de verlossing door Mozes in hoofdzaak dan nog wel voor waarheid werden aanvaard. Maar thans neigt men er meer en meer toe om ook de geschiedkundige realiteit der aartsvaders te erkennen, en ook het optreden van Jozef in Egypte voor geloofwaardig te houden, wijl het milieu getrouw naar de werkelijkheid geteekend blijkt.

Ook in de latere historie vallen ettelijke feiten te vermelden die door de kritiek gevonnist waren, doch nu weder in eere worden hersteld, zooals bijvoorbeeld de gevangenneming, bekeering en vrijlating van Manasse, de geschiedenis van Esther en de prediking van Jona in Ninive.

Eindelijk onder de vraagstukken die betrekking hebben op het litterarisch ontstaan van het O. T., vraagt allereerst de aandacht de wording van de pentateuch. Deze zou n.l. zijn samengesteld uit een viertal bronnen, die vooral door het gebruik van verschillende namen voor het Goddelijk wezen van elkander te onderscheiden waren. Doch deze vier bronnen-theorie heeft zeer ernstige bestrijding ondervonden, met name wijl het gebruik der Godsnamen tekstkritisch onzeker was, terwijl Eerdmans leert, dat de bronnensplitsing de eenheid van den tekst breekt, en aan den ouderdom daarvan geen recht laat wedervaren. Gevolg hiervan is, dat in de kringen der Oud-Testamentici het Pentateuch-probleem, dat men opgelost waande, weder opnieuw een vraagstuk geworden is. Ten opzichte van andere boeken en gedeelten van boeken des O. T. openbaart zich eveneens eene strooming om de echtheid en oudheid te erkennen. Zeer eigenaardig komt dit uit in de behandeling van het boek Daniël, dat voorheen geheel en al als een voortbrengsel van den Makkabeeschen tijd werd beschouwd, maar waarin men thans in elk geval een veel oudere kern aanneemt, die door een enkele zelfs tot Daniël's eigen tijd wordt teruggeleid.

Uit deze voorbeelden is te zien dat het tij in de O. T. wetenschap kentert. Het belang van deze kentering voor onze Gereformeerde wetenschap is onmiskenbaar, ze behoeft niet te roepen als een eenzame vogel over de wijde vlakte. Maar het is dan ook de eisch van het oogenblik dat onze Gereformeerde wetenschap zich met kracht werpe op de bestudeering van de vraagstukken des O. T. Daarbij heeft zij natuurlijk haar eigen weg te gaan. En bizonder heeft dit hierin uit te komen dat zij, die ook het O. T. erkent als openbaring Gods, het begrip openbaring formeel en materieel in ernstige studie neemt. Formeel, om het begrip zelf zoo na mogelijk te bepalen, materieel, om eene geschiedenis der openbaring te leveren. Daartoe moet naar het devies der Vrije Universiteit, onze hulpe zijn in den naam des Heeren.

Hierop volgden de gebruikelijke toespraken.

Ongetwijfeld beantwoordt deze rede aan de hooge verwachting, die we van het optreden van Prof. Aalders hadden. In korten, maar daarom geenszins gedrongen vormt, deelt Dr. Aalders hier uit den rijken schat van zijn litteratuurkennis ons mede, hoe ten opzichte van de meest gewichtige problemen, die op het gebied der Oud-Testamentische wetenschap zich voordoen, in onzen tijd wordt gedacht. Na een periode, waarin bandelooze critiek hoogtij vierde, is men, zooals uit dit overzicht blijkt, tot meerdere bezonnenheid teruggekeerd, en al kan er daarom nog volstrekt geen sprake van zijn, zooals Dr. Aalders terecht waarschuwt, van een terugkeer tot het standpunt door de geloovigen tegenover het Oude Testament ingenomen, toch biedt de geheel andere dispositie der geesten wel hope, dat de studie onzer mannen niet meer uit de hoogte zal worden voorbijgegaan, en versterkt het ons in elk geval in onze eigen opvatting, dat de vroegere negativistische critiek op het Oude Testament uitgeoefend, op den duur voor de rechtbank der wetenschap geen stand kan houden. Een dergelijke oratie kan dan ook uitnemend dienst doen om degenen, die nog min of meer onder den indruk zijn van de vroegere critische beschouwingen, te doen zien, dat zelfs onder degenen, die aan het Goddelijk karakter van de Schrift niet gelooven, toch de historische waarde van het Oude Testament thans veel meer erkend wordt.

Dr. Aalders heeft echter volkomen terecht er op gewezen, dat ook in deze nieuwe geestesrichting, hoezeer ze ons schijnbaar in 't gevlij komt, gevaren schuilen, waarvoor we niet blind moge zijn. En bovenal heeft hij getoond te beseffen, dat de Gereformeerde Theoloog, die aan deze studie zich wijdt, hier een eigen weg heeft te volgen en een eigen taak voor hem is weggelegd. In zooverre is deze oratie dan ook niet alleen uitnemend als apologetisch verweer, maar geeft ze ons ook een program van eigen studie, dat voor den arbeid van dezen hoogleeraar zeker veel belooft.

Geen gunst maar recht.

XXII.

Over de verdere maatregelen door Koning Willem I genomen ten opzichte van de kerkelijke goederen, kan hier gezwegen worden. Het is bekend genoeg, hoe de Koning, die als verlicht despoot, gelijk Prof. Goslinga hem terecht genoemd heeft, zonder daartoe grondwettelijk bevoegd te zijn, niet alleen door het Koninklijk Besluit van 1816 aan de Gereformeerde Kerken een organisatie oplegde, die geheel buiten de Kerken om was ontstaan en, zonder de Kerken daarin te kennen zelfs, haar werd opgedrongen, maar ook de organisatie van het Beheer ter hand nam in een reeks reglementen op de administratie der kerkelijke goederen en fondsen van 1819 tot 1823 verschenen, waarin bepaald werd, dat deze goederen en fondsen wel onder de plaatselijke administratie van de kerkvoogden bleven, maar onder toezicht gesteld werden van Provinciale Colleges, die feitelijk Staatscolleges waren. Zoo werd, gelijk Dr. Van Lonkhuizen terecht opmerkt, [1]) niet alleen door het recht van eigen bestuur der Gereformeerde Kerken, maar ook door 't recht van eigen beheer der kerkelijke goederen een streep gehaald. Intusschen is door het Koninklijk Besluit van 1866 deze rechtstreeksche tusschenkomst van de Regeering bij het beheer der goederen van de Hervormde Kerk opgeheven en werden in 1870 de elf reserves, die de Regeering nog gesteld had, ingetrokken. Het Algemeen College van Toezicht, dat in 1866 was ingesteld om de zaken te regelen, erkende, dat de goederen het eigendom waren der plaatselijke Kerken of gemeenten en liet aan deze de beslissing over, of zij vrij beheer wilden met eigen verantwoordelijkheid dan wel zich vrijwillig stellen wilden onder het nieuwe Algemeene College van Toezicht. Maar van hoeveel beteekenis dit alles ook moge wezen voor de rechtspositie van deze kerkelijke goederen en fondsen, voor ons onderwerp heeft dit geen belang, dan in zooverre als uit dit alles wel genoegzaam blijkt, dat de Regeering deze goederen wel degelijk erkend heeft het eigendom der plaatselijke Kerken te zijn. Uit het beginsel van de scheiding van Staat en Kerk is nooit afgeleid na 1809, dat de Regeering, die indertijd deze goederen, zooals men dat gewoonlijk aanneemt, bestemd had voor den eeredienst der Gereformeerde Kerken, nu de Hervormde Kerk had opgehouden Staatskerk te zijn, aan deze goederen een andere bestemming mocht geven. Al is, zoowel onder het bewind der Nationale Vergadering als onder de regeering van koning Lodewijk, wel de idee opgekomen, dat de Staat het recht had ook deze goederen te confisqueeren en de opbrengst óf in 's Lands kas te storten óf ten bate van alle Kerken te doen dienen, na de Restauratie onder Koning Willem I is van dit plan nimmer meer sprake geweest. Het recht van de plaatselijke Kerken op deze goederen is èn door de Regeering èn door de rechterlijke macht steeds erkend geworden. Al mag trots het arrest van den Hoogen Raad, dat ze goederen het eigendom der plaatselijke gemeenten zijn, de rechtschool waartoe Mr. van Apeldoorn behoort, meenen, dat deze goederen nog altoos als zelfstandige stichtingen zijn te beschouwen, toch zal zelfs Mr. van Apeldoorn wel niet meenen, dat de Regeering thans de bevoegdheid zou hebben naar willekeur over deze goederen te beschikken. Van belang is hetgeen met deze goederen na 1809 geschied is, alleen, omdat zoowel uit deze regeeringsmaatregelen als uit het arrest van den Hoogen Raad blijkt, dat deze goederen geacht werden na de Reformatie toe te behooren aan de plaatselijke gemeenten der Hervormde Kerk als haar eigendom, waaruit van zelf natuurlijk voortvloeit, dat dit evenzeer geldt van de kerkelijke goederen, die in de Geestelijke Kantoren waren saamgebracht en door Koning Lodewijk in de Amortisatiekas zijn gestort geworden. In den eigendomstoestand dezer goederen is door het overbrengen naar de Geestelijke Kantoren niets veranderd. Heeft èn de Regeering èn de Hooge Raad na 1809 steeds erkend, dat deze goederen het eigendom der plaatselijke Kerken waren, dan geldt ditzelfde ten opzichte van de goederen, die in de Geestelijke Kantoren zich bevonden en die door den Staat zijn geconfisqueerd geworden. Men kan niet eenerzijds volhouden, dat door deze confiscatie geen roof tegenover de Kerken is gepleegd en de Staat daarom ook niet tot schadevergoeding aan de Kerken is verplicht, en anderzijds aannemen, dat de plaatselijke gemeenten der Hervormde Kerk thans deze goederen, die onder haar beheer staan, als wettig eigendom zouden bezitten. Als de plaatselijke gemeenten geen rechtsaanspraak kunnen doen gelden op de in 1808 geconfisqueerde goederen, dan hebben zij ook geen rechtstitel op de kerkelijke goederen, die nu in haar bezit zijn. Het bezit van deze goederen zou dan alleen te danken zijn aan een gunst van den Staat, en de Staat zou volkomen bevoegd wezen deze goederen ook nu nog een andere bestemming te geven. Zij, die van geen rechtsaanspraken der Kerk op de thans uitgekeerde tractementen willen weten, mogen daarom wel toezien tot welke consequentie dit beginsel leidt. Het geeft niet alleen aan den Grondwetgever het recht om, wanneer hem dit goed dunkt, de bedoelde artikelen uit de Grondwet te verwijderen en alle uitbetaling der tractementen zonder schadevergoeding aan de Kerken te doen ophouden, maar het zou ook aan de Regeering het recht geven van deze kerkelijke goederen, door de plaatselijke gemeenten der Hervormde Kerk bezeten, zich meester te maken. Wat men niet krachtens een eigen rechtstitel, maar alleen krachtens het beschikkingsrecht der Overheid bezit, kan door ditzelfde beschikkingsrecht weer ontnomen worden.

Maar ook afgezien van de zeer gevaarlijke consequenties, die uit dit rechtsstandpunt zouden voortvloeien, meenen we, dat ook uit zuiver juridisch oogpunt het niet juist is, dat de thans in de Grondwet opgenomen bepaling (Art. alinea a) niet anders is geweest dan een gunstige beschikking van de Overheid, maar die op geen historische rechten van de Kerk rust en daarom door den Grondwetgever met hetzelfde recht weer kan te niet gedaan worden als deze bepaling door hem in de